

Nachtzwaluwinventarisatie op de Brabantse Wal in 2017: de eindstand

Hidde Bult, 24 december 2017
VWG Bergen op Zoom

Inleiding

Toen ik in 1978 naar Putte verhuisde werd al snel duidelijk dat er op de Brabantse Wal een mooie populatie Nachtzwaluwen *Caprimulgus europaeus* leefde. Inventarisaties van Ton Bakker, Ray Teixeira en mijzelf resulteerden in 95-110 territoria voor de Brabantse Wal rond 2000 (Bult 2002). Dat kwam neer op een aanzienlijk deel (ca. 10%) van de Nederlandse populatie. Die werd toen op 950-1150 paren geraamd. Mede op grond van die publicatie in *Limosa* werd de Brabantse Wal aangewezen als Vogelrichtlijngebied, waarna het later als Natura2000 gebied werd geklasseerd. Daarbij is de Nachtzwaluw één van de vogelsoorten met een instandhoudingsdoel. Voor de Nachtzwaluw is dat gesteld op behoud van voldoende leefgebied voor een populatie van 80 broedparen.

De stand van deze soort wordt om de vijf jaar onderzocht door leden van de VWG Bergen op Zoom en vrijwilligers van het Grenspark De Zoom Kalmthoutse Heide (GP-ZKH). Bij het laatste onderzoek in 2012 werden 106 territoria gevonden op de Brabantse Wal, waarvan 72 in het Nederlandse deel van het toenmalige Grenspark (Ledegen & Delvaux, 2013). Het waren er waarschijnlijk zelfs nog meer, want van het Landgoed Putse Moer, Zoomland, De Heide, de Wouwsche Plantage en de Vliegbasis Woensdrecht ontbraken toen gegevens of ze waren onvolledig. Afgelopen zomer werd opnieuw geprobeerd de stand op de Brabantse Wal in kaart te brengen.

Kartering in 2017

Het onderzoek gebeurde volgens de richtlijnen van het Broedvogelmonitoringproject (BMP) van Sovon. Het gehele Natura 2000-gebied werd opgedeeld in 35 zogenaamde BMP-Z plots. In de Z plots worden alleen zeldzame soorten geteld, zoals de Nachtzwaluw. Volgens de Sovon criteria begint de geldige periode voor de Nachtzwaluw op 15 mei en duurt tot 10 augustus. Binnen die geldige periode is één waarneming van een snorrende vogel voldoende om een broedterritorium aan te nemen.

Het lastige bij het inventariseren van de Nachtzwaluw is dat ze meestal maar heel eventjes zingen na zonsondergang (Bult, 2002). Daardoor moet je vaak op stap om ze allemaal te pakken kunnen krijgen. Voor de tellers van de VWG Bergen op Zoom is op woensdagavond 14 juni een instructie-excursie georganiseerd in de Borghvlietse Duinen. Ton Bakker, Jan en Ria Hogerwaard, Klaas Koopmans, Louis Hopstaken, Sjaan Hopmans, Lucie en Hidde Bult gingen mee de Duinen in. Daar werd uitgelegd dat je geïsoleerde territoria op kleine open stukken in een bos gemakkelijk kunt missen, als je geen zang afspeelt. Anderzijds moet je oppassen voor dubbeltellingen door verplaatsingen en reflecties van het geluid als er meerdere vogels tegelijk snorren. Een document met de Sovon richtlijnen, maar ook met extra praktische tips over het tellen van Nachtzwaluwen werd op de website van de VWG Bergen op Zoom beschikbaar gesteld (https://vwgboz.nl/wp-content/uploads/2017/03/Nachtzwaluw_inventarisatie_instructies.pdf).

Resultaten

In tabel 1 staan de aantallen per telgebied in 2017. Alleen het landgoed Putse Moer en de Vliegbasis Woensdrecht werden afgelopen zomer niet onderzocht. Halverwege de telling werd de eindstand voor de Brabantse Wal ergens tussen 126 en 146 territoria geraamd. Uiteindelijk zijn het er 152 geworden in 2017. Dat het er iets meer waren dan geraamd, kwam vooral doordat één teller wel erg veel zangposten rapporteerde in een bepaald terrein. In 2012 vonden we in het Nederlandse deel van het toenmalige Grenspark 72 territoria. Medio juli werd de eindstand daar tussen 72 en 84 begroot. Dat bleek een goede inschatting want uiteindelijk zijn het 82 territoria geworden voor het Nederlandse deel van het Grenspark.

Als bijvangst werden er een aantal andere schaarse schemervogels opgespoord, zoals Ransuil (9) en Houtsnip (6) bij het nachtbraken.

Bespreking

Op de Brabantse Wal werden 106 territoria geteld in 2012 en 152 locaties in 2017. Die sterke toename wijkt af van de situatie in het Leenderbos in Oost-Brabant. Daar is tussen 2012 en 2016 het aantal territoria gelijk gebleven (beide jaren 71 territoria), ondanks massieve kapinspanningen in het bos (Sloendrecht, 2017). Ook elders zijn 'bos'-populaties nauwelijks meer gegroeid, dus de Brabantse Wal is best een bijzondere situatie (mededeling Henk Siersema, e-mail 01-09-2017). De toename van het aantal getelde Nachtzwaluwen op de Brabantse Wal tussen 2012 en 2017 is dan ook deels veroorzaakt doordat er nauwkeuriger geteld kon worden. Zo werd een aantal terreinen in 2012 niet onderzocht. In die niet-getelde terreinen werden in 2017 ca. 20 territoria genoteerd. In andere gebieden waren er meer tellers en meer avonden beschikbaar, waardoor het onderzoek grondiger was. Dat zijn al twee factoren die ervoor zorgden dat er meer territoria werden gevonden dan vijf jaar geleden. In telgebieden waar de telinspanning ruwweg gelijk bleef, varieerden de trends, maar globaal overheerste toename. De aanwas in gebieden die op vergelijkbare wijze onderzocht werden was wel minder uitgesproken: van 100 territoria in 2012 naar 113 territoria in 2017. Die lichte stijging lijkt reëel en komt waarschijnlijk mede door een netto toename van het areaal geschikt habitat onder invloed van maatregelen van de beheerders. Zo hakte Staatsbosbeheer sinds 2012 flink wat dennenpercelen om in de Stoppelbergen, in het Moretusbosch en in de Staartse Duinen, waar "nieuwe" Nachtzwaluwen zijn gevonden. Anderzijds zijn er een aantal gebieden op de Brabantse Wal, zoals de Wildernissen en de Galgenberg waar het niet meer lukte om Nachtzwaluwen op de sporen, in tegenstelling tot 2012 en de jaren daarvoor. Binnenkort hoop ik nader in te gaan op de effecten van telinspanning en van habitatveranderingen op de aantallen op de Brabantse Wal in de afgelopen 30 jaar. Het is duidelijk dat het Natura2000 gebied de Brabantse Wal voor deze soort voldoet aan het

instandhoudingsdoel. Bovendien is het de Nachtzwaluw gelukt om zich van de Rode Lijst van bedreigde vogelsoorten in Nederland af te wurmen. Sinds 1950 nam de landelijke populatie van de Nachtzwaluw behoorlijk af en mede daarom stond hij vermeld vanaf de allereerste tot en met de voorlaatste Rode Lijst (van Beusekom et al., 2017). Maar, de laatste decennia is er sprake van een opmerkelijk herstel, waardoor het één van de weinige soorten die van de Rode Lijst is afgevoerd (van Kleunen et al. 2017).

Dankwoord

Ton Bakker, Bert Goyens, Sjaan Hopmans, Jan Hogerwaard, Jean Jordaens, Klaas Koopmans, Robert Kraaijeveld, Ignace Ledegen, Sebastien Leys, Thijs Nouws, Marc Sloommaekers, Paranka Surminski, Ray Teixeira, Walter van Dongen en Hidde Bult bezochten 's avonds één of meerdere telgebieden. Alle tellers worden enorm bedankt voor hun inspanningen.

Literatuur

- van Beusekom R., Huigen P., Hustings F., de Pater K. & Thissen J. 2005. Rode lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.
- Bult H. 2002. Nachtzwaluwen *Caprimulgus europaeus* onder de rook van Antwerpen. *Limosa* 75: 91-102.
- van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode List Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Ledegen I. & Delvaux R. 2013. Broedvogelinventarisatie: Nachtzwaluw 2012. Grenspark: gebiedsdekkend met uitzondering van privé-domein Boterbergen en Putse Moer. Grenspark De Zoom - Kalmthoutse Heide, Kalmthout.
- Sloendrecht M. 2017. Nachtzwaluwinventarisatie 2016, Leenderbos en Groote Heide. Vogelwerkgroep de Kempen.

Tabel 1. Eindstand van het aantal territoria van de Nachtzwaluw per telgebied in 2017.

Code	Sovoncode en naam	#
BW01	11518 ZS-NZ BrWal 1: Zoomland*	1
BW02	11148 ZS-NZ BrWal 2: Lievensberg & Molenzicht*	8
BW03	11149 ZS-NZ BrWal 3: Borghvlietsche Duinen	5
BW04	11519 ZS-NZ BrWal 4: De Heide*	1
BW05	11574 ZS-NZ BrWal 5: Wouwsche Plantage	9
BW06	11150 ZS-NZ BrWal 6: Woensdrechtse Heide	8
BW07	11528 ZS-NZ BrWal 7: Mattemburgh-Oost	0
BW08	11529 ZS-NZ BrWal 8: Mattemburgh-West	0
BW19	xxxxx ZS-NZ Vliegbasis Woensdrecht (onvolledig, geen plot)*	3
	Totaal noord	35
BW18	11596 ZS-NZ BrWal 18: Landgoed Molenberg (geen Natura2000)*	1
	Totaal Zuid	1
BW09	11530 ZS-NZ BrWal 9: Kooiheide	14
BW10	11531 ZS-NZ BrWal 10: Abdijbossen	5
BW11	11532 ZS-NZ BrWal 11: Meiduin	0
BW12	11533 ZS-NZ BrWal 12: Kon.Wilhelminakazerne, Handgranaatbaan	3
BW13	11534 ZS-NZ BrWal 13: Pilberg	0
BW14	11535 ZS-NZ BrWal 14: Galgenberg	0
BW15	11570 ZS-NZ BrWal 15: Moretusbosch	2
BW16	11575 ZS-NZ BrWal 16: Stoppelbergen	10
BW17	11570 ZS-NZ BrWal 17: Wildernissen	0
	Totaal GP-ZKH -plus	34
GP09	11545 ZS-NZ GP-ZKH VOG 09 Lg Putse Moer	NG
GP10	11536 ZS-NZ GP-ZKH VOG 10 Houtduinen	10
GP11	11537 ZS-NZ GP-ZKH VOG 11 Meersche Duinen	10
GP12	11538 ZS-NZ GP-ZKH VOG 12 De Kluis	6
GP13	11539 ZS-NZ GP-ZKH VOG 13 Kriekelare Duinen	16
GP14	11540 ZS-NZ GP-ZKH VOG 14 Hazeduin	9
GP15	11541 ZS-NZ GP-ZKH VOG 15 Verbindingsdreef	1
GP16	11542 ZS-NZ GP-ZKH VOG 16 Bieduin	0
GP17	11543 ZS-NZ GP-ZKH VOG 17 Bieduin West	1
GP18	11546 ZS-NZ GP-ZKH VOG 18 Groote Meer	6
GP19	11551 ZS-NZ GP-ZKH VOG 19 Zwaluwmoer	1
GP20	11550 ZS-NZ GP-ZKH VOG 20 Kleine Meer	8
GP21	11547 ZS-NZ GP-ZKH VOG 21 Kortenhoeff	1
GP22	11548 ZS-NZ GP-ZKH VOG 22 Staartse Heide	11
GP23	11549 ZS-NZ GP-ZKH VOG 23 Staartse Duinen	2
	Totaal GP-ZKH -oud	82
Totaal	Brabantse Wal	152

* Geen gegevens uit 2012. GP-ZKH: Grenspark De Zoom Kalmthoutse Heide.

Nachtzwaluwen op de Brabantse Wal in 2017: een tussenstand

Hidde Bult, 11-juli-2017
VWG Bergen op Zoom

Hierbij een tweede bericht over het onderzoek van de VWG naar het aantal Nachtzwaluwen op de Brabantse Wal in 2017. De Nachtzwaluw (NZ) is één van de vijf soorten waarvoor de Brabantse Wal als Natura2000 gebied is aangewezen.

De hele Brabantse Wal inclusief het Nederlandse deel van het Grenspark De Zoom Kalmthoutse heide is door Sovon opgedeeld in telgebieden. In dertig daarvan ligt habitat waar Nachtzwaluwen kunnen snorren. Daarvan zijn er 25 al één of meer avonden bezocht en daarbij zijn tot nu toe 120 territoria vastgesteld (tabel 1). Alleen de Meiduin, de Wildernissen en het Zwaluwmoer zijn dit jaar nog niet bezocht. Het vliegveld Woensdrecht en het landgoed Putse Moer zijn niet toegankelijk. In deze terreinen ligt mogelijk nog een half dozijn zangposten. Het Groote Meer is wel bezocht, maar die gegevens zijn nog niet ingevoerd in Avimap. De eindstand voor de Brabantse Wal in 2017 zal uiteindelijk tussen 126 en 146 territoria uitkomen.

In tabel 2 heb ik ook de aantallen van de vorige integrale Nachtzwaluw telling uit 2012 gezet. Van Zoomland, De Heide en de Wouwsche Plantage heb ik geen gegevens. In de overige gebieden op de Brabantse Wal telden we toen 107 territoria. In het Nederlandse deel van het toenmalige Grenspark lagen 73 territoria in 2012. In dat deel zijn tot nu toe 68 zangposten opgespoord, de eind-

stand zal ergens tussen 73 en 84 uitkomen. Hoeveel Nachtzwaluwen dit jaar in het Vlaamse deel van het Grenspark huizen is nog ongewis, omdat nog niet alle waarnemingen werden ingevoerd op de Sovon site.

De onderzoeksperiode voor de Nachtzwaluw loopt nog tot 10 augustus. Daarom moet het wel lukken om in de komende weken ook de laatste telplots te bezoeken. Ook is het zinnig om andere plots waar naar schatting 1 of 2 extra paren zouden kunnen huizen, nog eens te bezoeken. Afgezien van het tellen van territoria hebben Ignace en Ton een aantal nesten gevonden die ze zullen opvolgen om te zien wat het broedsucces is. Ton vond drie nesten en zond mooie foto's.

Heel veel mensen werkten mee aan dit onderzoek: Ton Bakker, Bert Goyens, Sjaan Hopmans, Jan Hogerwaard, Klaas Koopmans, Robert Kraaijeveld, Ignace Ledegen, Sebastien Leys, Thijs Nouws, Marc Slootmaekers, Paranka Surminski, Ray Teixeira, Walter van Dongen en Hidde Bult hebben 's avonds één of meerdere telgebieden bezocht. Jean Jordaens bezocht de Kriekelare- en de Hazeduin drie maal en voerde de zangposten in op waarneming.nl. Die drie bezoeken waren heel vruchtbaar en ik heb zijn waarnemingen ook ingevoerd op Avimap. Al die tellers worden van harte bedankt voor hun inspanningen.

Tabel 2. Aantal Nachtzwaluwterritoria per telgebied in 2012 en 2017 en een raming van de territoria die nog niet zijn opgespoord. Gebied niet bezocht of gegevens ontbreken: ?.

Sovoncode	2012	2017	extra-min	extra-max
11518 ZS-NZ BrWal 1: Zoomland	?	1	0	0
11148 ZS-NZ BrWal 2: Lievensberg & Molenzicht	2 + ?	6	0	0
11149 ZS-NZ BrWal 3: Borghvlietsche Duinen	7	5	0	0
11519 ZS-NZ BrWal 4: De Heide	?	1	0	0
11574 ZS-NZ BrWal 5: Wouwsche Plantage	?	6	0	1
11150 ZS-NZ BrWal 6: Woensdrechtse Heide	10	8	0	0
11530 ZS-NZ BrWal 9: Kooiheide	4	5	0	1
11531 ZS-NZ BrWal 10: Abdijbossen	?	5	0	1
11532 ZS-NZ BrWal 11: Meiduin	0	?	1	2
11533 ZS-NZ BrWal 12: Kon. Wilhelminakazerne	2	3	0	1
11535 ZS-NZ BrWal 14: Galgenberg	1	0	0	0
11575 ZS-NZ BrWal 16: Stoppelbergen	4	8	0	2

11570 ZS-NZ BrWal 15: Moretusbosch	1	2	0	0
11570 ZS-NZ BrWal 17: Wildernissen	2	?	0	1
xxxxx ZS-NZ Vliegveld Woensdrecht (geen plot)	1	2	0	2
xxxxx ZS-NZ GP-ZKH VOG 8 Lg Putse Moer (geen plot)	2	?	1	2
11536 ZS-NZ GP-ZKH VOG 10 Houtduinen	9	8	0	1
11537 ZS-NZ GP-ZKH VOG 11 Meersche Duinen	6	10	0	0
11538 ZS-NZ GP-ZKH VOG 12 De Kluis	4	8	0	0
11539 ZS-NZ GP-ZKH VOG 13 Kriekelare Duinen	12	13	0	0
11540 ZS-NZ GP-ZKH VOG 14 Hazeduinen	4	7	0	0
11541 ZS-NZ GP-ZKH VOG 15 Verbindingsdreef	2	1	0	0
11542 ZS-NZ GP-ZKH VOG 16 Bieduinen	0	0	0	1
11543 ZS-NZ GP-ZKH VOG 17 Bieduinen West	3	1	0	1
11546 ZS-NZ GP-ZKH VOG 18 Grootte Meer	6	?	3	6
11551 ZS-NZ GP-ZKH VOG 19 Zwaluwmoer	2	?	1	2
11550 ZS-NZ GP-ZKH VOG 20 Kleine Meer	7	8	0	0
11547 ZS-NZ GP-ZKH VOG 21 Kortenhoeff	2	1	0	1
11548 ZS-NZ GP-ZKH VOG 22 Staartse Heide	6	10	0	1
11549 ZS-NZ GP-ZKH VOG 23 Staartse Duinen	8	1	0	0
<hr/>				
Grenspark oude begrenzing, in Nederland	73	68	5	16
Brabantse Wal	107	120	6	26
Natura2000 Brabantse Wal	106	118		

Vrouwstippelaar met 2 jongen, 30 juni 2017. Ze zijn in vijf dagen flink gegroeid! Foto Ton Bakker.

De vermoedelijke vader zat in een boom op een meter of vijftig afstand op zijn roestplaats en vond het goed dat Ton wat foto's en filmpjes maakte, 30 juni 2017. Ton Bakker.

Hoeveel Nachtzwaluwen en Zwarte Spechten op de Brabantse Wal in 2017 ?

Hidde Bult, 27-juni-2017

Hierbij een berichtje over de tweede ambitieuze onderzoeksvraag die de VWG dit jaar probeert te beantwoorden: hoeveel Nachtzwaluwen snorren er op de Brabantse Wal? Net als de Zwarte Specht is de Nachtzwaluw (NZ) één van de vijf soorten waarvoor de Brabantse Wal als Natura2000 gebied is aangewezen. Halverwege die speurtocht hebben we er al meer dan 100 op de kaart gezet!

Op woensdagavond 14 juni is er eerst door Ton een instructie-excursie georganiseerd in de Borghvlietse Duinen. Jan, Ria, Klaas, Louis, Sjaan, Lucie en Hidde gingen mee de Duinen in. We troffen daar een viertal Geitenmelkers aan en daarnaast bedelende Ransuilen. Die laatste waren een extra bonus, ze zijn vele malen zeldzamer dan Nachtzwaluwen. Volgens de uilenmannen van onze VWG is dit een muizenrijk jaar en daarvan profiteert o.a. de Ransuil. Ook bij de Kraaienbergrand in de Kriekelare duinen is het klagende gepiep van een toom jongen steeds hoorbaar.

Volgens de Sovon criteria begint de geldige periode voor de Nachtzwaluw op 15 mei en duurt tot 10 augustus. Binnen die geldige periode is één waarneming van een snorrende vogel voldoende om een broedterritorium aan te nemen. Het lastige bij het inventariseren van de Nachtzwaluw is echter dat ze meestal maar heel kort even zingen na zonsondergang. Daardoor moet je vaak op stap om ze allemaal te pakken kunnen krijgen. En, daarna kom je pas heel laat weer thuis. We zijn nu ongeveer halverwege de onderzoeksperiode. Klaas, Jan, Robert, Sjaan, Ton, Walter en ondergetekende hebben al flink wat avonden in het schemer rond gestruind, We hebben tot nu toe al **meer dan 100 territoria** opgespoord! Dat we zo snel een overzicht hebben, komt doordat iedereen zijn waarnemingen snel via Avimap op de Sovon site invoert. In de tabel onder aan dit bericht vinden jullie details over de tussenstand en prognoses voor het aantal dat we er nog bij kunnen sprokkelen.

Hieronder eerst een selectie uit e-mails van de nachtbrakers. Daaruit blijkt dat het in de schemering soms erg lastig is om vast te stellen of je nu met één of twee territoria te doen hebt. En dat ze

lang niet iedere avond zin hebben om te gaan zingen, zodat je vaak op pad moet om ze allemaal een keertje aan te treffen.

Jan: *"Gisteravond hebben Klaas Koopman en ik de geschikte gebieden op Zoomland geïnventariseerd op de aanwezigheid van Nachtzwaluwen. Op het heideveld nabij Goeree hadden we geen succes. Vorig jaar had Klaas hier nog wel een snorrende man gevonden. Wel hoorde we een Havik roepen en vlogen er veel verschillende soorten vleermuizen.*

Hierna zijn we naar de zogenaamde zandafgraving gegaan en hadden vrijwel meteen een snorrende man boven onze hoofden vliegen. Het was een territoriale man die ook nog een staaltje "vleugelklappen" liet horen. Ook hier vlogen veel verschillende soorten vleermuizen."

Jan: *"Gisteren hebben Sjaan en ik een deel van de plot De Kooiheide onderzocht op de aanwezigheid van Nachtzwaluwen. Van de harde wind hadden we weinig last van in het gebied. In het grotere open gebied links van de Bergsebaan vonden we een snorrende man die al gauw gezelschap kreeg van een vrouwtje. In het open veld nabij het eind van de landingsbaan en de Moerkantsebaan hoorden we twee mannen snorren. Even dachten we dat we een derde konden optekenen omdat we deze hoorden snorren aan de overzijde van de landingsbaan. We waren echter van mening dat de vogel zich verplaatst omdat we op de vorige zangpost niet meer hoorden. Al met al gingen we weer met 'n tevreden gevoel huiswaarts."*

Ton: *"Gisteravond rondje gemaakt door noordelijk deel Wouwse Plantage. Tijdens mijn Zwarte Spechtenrondjes had ik daar een paar voor Nachtzwaluw kansrijke kapvlaktes gezien. En jawel, ik kon weer zes territoria toevoegen aan het totaal. Oostelijk en zuidelijk deel hebben ook veelbelovende plekken, maar dat zal in een paar nieuwe rondes moeten. Hopelijk volgen er nog geschikte avonden.*

Denk overigens niet te snel dat een snorrende NZ zich wel zal hebben verplaatst naar een zangpost iets verderop. Het overkwam me gisteren: ik stond onder 'n snorrende man, die vervolgens zweeg, uit de boom vloog en uit zicht verdween. Minuutje later hoorde ik er één aan de overkant van de kaalslag, ca 100 meter verderop. Verplaatsing naar andere zangpost lag voor de hand. Hoe fijn was het om even later twee elkaar achtervolgende vogels met witte vlekken in vleugel en

*staart boven mijn hoofd te zien! Ik heb ze niet 1 keer
tegelijk horen snorren!*

Elders vond ik een broedend vrouwtje met de gebruikelijke twee eieren."

Tabel 1. Nachtzwaluwterritoria die tot en met 26 juni gerapporteerd zijn, en raming van de aantallen in terreinen die nog niet bezocht zijn.

Regio*	Territoria	Nog niet gevonden, raming	
		Minimum	Maximum
Noord	27	0	2
Midden	11	0	4
Zuid, Genspark-West	8	1	7
Zuid, Genspark-Oost	55	8	19
Som	101	9	32

*Midden omvat vliegbasis, Kooiheide, Abdijbossen en Meiduinen. Noord omvat alle terreinen ten noorden daarvan, Zuid alle terreinen ten zuiden ervan. Die zijn opgedeeld in Genspark-Oost (de oorspronkelijke begrenzing) ten oosten van de Putseweg en Genspark-West (nu in Genspark-plus).